

NITRIANSKY EVANJELIÁR V KONTEXTE CYRILLO-METODSKEJ TRADÍCIE A JEHO VÝZNAM PRE ROZVOJ JEJ EDUKAČNO-PEDAGAGICKEJ DIMENZIE¹

The Nitra Evangeliary in the Context of the Cyrillo-Methodian Tradition and Its Significance for the Development of its Educational and Pedagogical Dimension

Viliam Judák – Ľubomír Hlad – Peter Mišovič – Petra Jedličková

DOI: 10.17846/CL.2025.18.2.104-118

Abstract: JUDÁK, Viliam – HLAD, Ľubomír – MIŠOVIČ, Peter – JEDLIČKOVÁ, Petra. *The Nitra Evangeliary in the Context of the Cyrillo-Methodian Tradition and Its Significance for the Development of its Educational and Pedagogical Dimension*. The Nitra Evangeliary, the oldest book of the Slovak liturgical tradition, stands as a significant example of the early proclamation of the Gospel in the territory of present-day Slovakia. Due to its antiquity and the historical context of its creation, it serves as a compelling illustration of inculturation a key element in the missionary work of Saints Cyril and Methodius of Thessalonica. This is further evidenced by the establishment of the Diocese of Nitra in 880, highlighting the region's prominent role within Great Moravia. Beyond its value as a preserved liturgical relic, the Evangeliary also offers lasting educational and cultural relevance. Its Gospel texts continue to inspire inclusive pedagogical practices, reflecting the integrative spirit present in Slovak territory as early as the 9th century.

Keywords: *Cyrillo-Methodian Tradition, The Nitra Evangeliary, Mission, Education, Pedagogy.*

Úvod

Spojenie „cyrilo-metodská tradícia“² je mnohovrstevné a mnohodimenzionálne. Vo fundamentálno-teologickom význame sa pod *tradíciou* rozumie akt odovzdávania a zároveň odovzdávaný obsah³ (por. Dei Verbum, 8). Cez optiku dvoch teologických významov termínu tradícia je možné

¹ Táto práca bola financovaná s podporou vedeckých projektov: APVV22-0204 *Religiozita a hodnoty trvalej udržateľnosti* a VEGA 1/0262/25 *Kerygmaticko-teologické a dejinné piliere vízie kresťanstva Jána Chryzostoma Korca ako prorocký korektív materializmu*.

² Spôsobom pravopisného zápisu adjektíva *cyrilo-metodský* sa venoval P. Petráš (2017, 251-261).

³ Fundamentálny teológ Pavol Linet pri objasňovaní pojmu *tradícia* v jeho dvoch aspektoch uvádza: „Ako vyplýva z etymológie (*traditio, parádosis, massoreth*), je dôležité chápať tradíciu [...] v jej dynamickej povahe ako proces komunikácie. Výraz tradícia naznačuje odovzdanie niečoho niekomu. Tradícia je [...] proces prenosu celého Zjavenia, celého Kristovho ohlasovania. [...] Nemožno [však] hovoriť o tradícii ako procese bez jej obsahu, teda bez toho, čo je tradíciou odovzdávané. Všeobecne je tradícia z hľadiska obsahu nazývaná pasívna tradícia (*traditio passiva*). Vďaka tomuto určeniu je možné jednoznačne odlíšiť obsah tradície od formálneho úkonu odovzdávania, aktívnej tradície (*traditio activa*) (Linet 2005, 20-21).

nahliadnúť aj na tradíciu cyrilo-metodskú. Vo svojej najvlastnejšej podstate – vo význame *traditio passiva* – je cyrilo-metodská tradícia spätá s Božím zjavením uchovávaným Cirkvou v jej písanej i nepísanej forme, takže platí tvrdenie, že cyrilo-metodská tradícia je v obsahovom aspekte náukou univerzálnej Cirkvi. Vo význame *traditio activa*, čiže vo význame formálneho úkonu odovzdávania, je cyrilo-metodská tradícia skutočnosťou, ktorá trvalo nesie špecifickú črtu misijnej formy svätých solúnskych bratov, a teda je niečím, čo odlišuje veľkomoravskú misiu od ostatných, a zároveň niečím natolko originálnym a prorockým, že si zasluhuje trvalú pozornosť a jej kreatívno-edukačný rozvoj – ako tiež pripomínajú významné postavy Cirkvi (pápež Ján Pavol II., Benedikt XVI., František...).

Cyrilo-metodská tradícia a nitriansky evanjeliár

Na definovanie vzťahu medzi Tradíciou Cirkvi (Božím zjavením) a tradíciou cyrilo-metodskou je možné použiť termín Druhého vatikánskeho koncilu „*subsistit in*“ („*jestvuje v*“), ktorý Cirkev na Druhom vatikánskom koncile použila na opis vzťahu medzi jedinou Kristovou cirkvou a cirkvou Katolíckou: „Táto Cirkev ustanovená a usporiadaná na tomto svete ako spoločnosť *jestvuje* (*subsistit in*) v Katolíckej cirkvi“ (Lumen gentium 8). Takže platí, že v cyrilo-metodskej tradícii „*jestvuje*“ (*subsistit in*) Tradícia Kristovej cirkvi. Vhodným pojmovým označením vzťahu oboch tradícií je pojem *sviatosť*, takže cyrilo-metodskú tradíciu je možné označiť za *sviatosť* (za dejinně-hmatateľný znak) tradície Cirkvi (Kondrla et al. 2022, 160-169). Keďže spojenie „cyrilo-metodská tradícia“ má primárne teologický význam, je správne považovať tento význam za normatívne kritérium pre všetko, čo je podobným slovným spojením dodnes označované. V cyrilo-metodskej tradícii je pre jej bytostnú spätosť s Tradíciou Cirkvi, ako aj s jej odovzdávaním, možné rozpoznať viaceré dimenzie, ktoré patria k jej najtypickejším znakom: dimenzia slovná – spätá so Svätým písmom (preklad, ohlasovanie Slova); dimenzia liturgická (spätá s kresťanským kultom v staroslovienkom jazyku); dimenzia edukačno-morálna (spätá s aplikáciou biblickej Tradície do dobovej každodennosti – por. napomenutie vladárom, zákon sudji ľudem...). Ak by sa chcel nájsť výrečný symbolický výraz troch naznačených dimenzií cyrilo-metodskej tradície, ktorá zahŕňa obsah aj formu (*traditio passiva* aj *traditio activa*), tak je to nespochybniteľne kniha *evanjeliára*. Evanjeliár používaný pri liturgii Eucharistie – odporúčaný synodou o Božom slove (2010) – symbolicky v sebe spája ideu ohlasovania zjavenej pravdy (*lex credendi*), ktoré v kontexte liturgie (*lex orandi*) nadobúda najvyššiu posväcujúcu účinnosť⁴ a zároveň poskytuje poslucháčom slova a účastníkom liturgie vonkajšie i vnútorné impulzy pre morálne konanie (*lex vivendi*). Je preto pochopiteľné, prečo mal a dodnes by mal mať evanjeliár svoje miesto v živote Cirkevných komunít žijúcich z Božieho slova, sláviacich Božie slovo a aplikujúc Božie slovo do praxe života. Synoda o Božom slove v tomto zmysle o knihe evanjeliára uvádza:

Ďalší návrh, ktorý vzišiel zo synody, odporúča dať hlásaniu Slova slávnostný ráz, najmä pri významných liturgických príležitostiach, predovšetkým čítaniu evanjelia použitím evanjeliára, ktorý

⁴ V naznačenej súvislosti je vhodné pripomenúť slová prednášky „Eucaristia ed evangelizzazione“, ktoré na 47. medzinárodnom eucharistickom kongrese predniesol José Saraiva Martins: „Medzi *Mensa Verbi Dei*, ktorá v sebe formálne nesie to, čo je vlastné evanjelizácii, a *Mensa Eucaristica* existuje existenciálny paralelizmus. To, čo je vlastné jednej, možno v skutočnosti analogickým spôsobom pripísať druhej. Avšak iba v Eucharistii, slávnostnom ohlasovaní Božieho slova, to isté slovo ohlasované spolu s eucharistickou liturgiou tvorí jediný úkon bohoslužby, ako pripomína Sacrosantum Concilium 56. To znamená, že dynamizmus Eucharistie zahŕňa Božie slovo, ktoré dosahuje najvyšší spôsob posvätenia, vďakvyzdania a uctievania. Preto možno povedať, že Božie slovo sa stáva slávením a slávenie nie je nič iné ako Božie slovo aktualizované tým najvýznamnejším spôsobom“ (Martins, José Saraiva 2000, online).

sa prináša v procesii počas úvodných obradov a potom ho diakon alebo kňaz prináša na čítanie na ambonu. Takýto spôsob pomáha Božiemu ľudu uvedomiť si, že „čítanie evanjelia je vrcholom samotnej liturgie slova“. Podľa usmernení, ktoré uvádzajú Všeobecné smernice lekcionára, je osožné dať váhu hlásaniu Božieho slova, najmä evanjeliu, spevom, zvlášť pri určitých slávnostiach. Pozdrav, úvodné zvolanie: „Čítanie z evanjelia [...]“ a záverečné „Počuli sme slovo Pánovo“ by bolo dobré spievať, aby sa zdôraznila dôležitosť toho, čo sa číta (Benedikt XVI. 2010, online).

Keďže náš náhľad nie je liturgicko-dejinný, nebudeme sa venovať liturgickej praxi používania evanjeliára vo všeobecnosti. Je dostačujúce uviesť, že pre cirkevné spoločenstvá východnej liturgickej tradície – o ktorú sa opierala aj samotná solúnska misia na Veľkej Morave – je dodnes charakteristické hojné využívanie evanjeliára v každodennej i slávnostnej liturgii – čo nepochybne zrkadlí najstaršie liturgické tradície. Preto sa dá opodstatnene predpokladať, že používanie evanjeliára v staroslovanskom, ale neskoršie aj v latinskom ríte používanom na našom území, súvisí s misijnou činnosťou slovanských apoštolov. Je preto rukolapným/zreteľným/neodškriepiteľným cyrilo-metodským dedičstvom či tradíciou. Našu pozornosť zúžime na konkrétnu knihu tzv. „zoborského evanjeliára“ – Nitriansky kódex. Jeho liturgické používanie v západných podmienkach – vrátane cirkevného prostredia, pre ktorý zoborský evanjeliár vznikol – je možné rovnako považovať za dedičstvo cyrilo-metodskej liturgickej tradície, ktorá vyviera z východného teologicko-spirituálneho prostredia, hoci vo veci staroslovienskej liturgie a jej orientálneho pôvodu nejestvuje definitívny vedecký konsenzus.⁵ Tu – v naznačenom širšom význame – sa však spojenie evanjeliára a cyrilo-metodskej tradície nevčerpáva. Zoborský evanjeliár nesie – podľa hypotézy Adriána Káčerika – oveľa konkrétnejšiu cyrilo-metodskú stopu, pretože obsahová štruktúra evanjeliára s veľkou pravdepodobnosťou zrkadlí konkrétny cyrilo-metodský liturgický odkaz, ktorý bol živý na našom území. V prvom kroku si preto Nitriansky evanjeliár predstavíme po formálnej aj obsahovej stránke. V druhom kroku si predostrieme argumenty hovoriace v prospech cyrilo-metodskej obsahovej črty evanjeliára. V treťom kroku zistenia aplikujeme do pedagogickej praxe, keďže evanjeliár syntetizuje počúvanie, slávenie, uskutočňovanie (výchovnú aplikáciu) Slova.

Nitriansky evanjeliár (1083) liturgické špecifiká a miesto vzniku

Je písaný po latinsky na pergamene karolínskym minuskulným písmom, teda formou písma neskoršieho karolínskeho obdobia (*carolina posterior*), v jednej columnne (stĺpci). Písal ho i ilustroval jeden skriptor, pričom iniciálky sú červené, belasé a hnedozelené. Výzdoba sa nevyznačuje veľkým bohatstvom figurálnej kompozície. Iniciálky sú pomerne jednoduché, zapadajú však do rámca dobových kláštorných umeleckých diel podobného druhu. Neznámy iluminátor sa usiloval napodobniť umelecké prvky cirkevného umenia, prejavujúce sa u nás v 11. storočí. Najviac ho snáď mohla ovplyvniť ornamentika výzdoby hlavíc stĺpov a chrámových pilierov. Typy iniciálok sú jednotné. Pôvodne Evanjeliár mal 54 nečíslovaných fólií, štyri chýbajú (20-21 a 51-52) (Markovič 1961a, 122). Chýba teda značná časť textu Matúšových paší na Kvetnú nedeľu, ako aj niektoré perikopy zo spoločnej časti svätých (Sopko 1987, 12). Rozmery jednotlivých strán – fólií sú 190 x 275 mm.⁶

⁵ Jestvuje mienka, ktorá spája starosloviensku liturgiu so západnou liturgiou sv. Petra. Pápež Hadrián II. podľa viacerých pohľadov „schválil rímsko-slovanskú, čiže glagolskú bohoslužbu“ (Lacko 1990, 124, 149).

⁶ Rozmery sa uvádzajú rozličné s odchýlkou niekoľkých mm; tu uvedené údaje sú presné.

Nitriansky evanjeliár sa skladá z častí: „De tempore“ (podľa jednotlivých nediel) a „De Sanctis“ (*Sanctorale* – sviatky svätých). Takže obsahuje evanjeliové texty iba na nedele a sviatky, nie na všedné (feriálne) dni, okrem malej výnimky.

Časť „De tempore“ začína veľkonočnou perikopou o troch „veľkonočných“ ženách: Márii Magdaléne, Márie Jakubovej a Salome, ktoré prichádzajú s voňavými olejmi vo veľkonočné ráno k Ježišovmu hrobu. V hrobe však nachádzajú mladíka oblečeného v bielom, ktorý sa im prihovoriť: „Neľakajte sa! Hľadáte Ježiša Nazaretského, ktorý bol ukrižovaný. Vstal z mŕtvych. Niet ho tu. Hľa, miesto, kde ho uložili. Ale choďte a povedzte jeho učeníkom a Petrovi: „Ide pred vami do Galilei. Tam ho uvidíte, ako vám povedal.“ Správa je z evanjelia sv. Marka (16, 1-7).

Liturgický rok sa v Evanjeliári končí Svätou sobotou. Túto skutočnosť niektorí liturgisti pokladajú za dedičstvo starofrancúzskej liturgie – starogalského liturgického zaužívaného spôsobu (Markovič 1961a, 123).

Nitriansky evanjeliár je slávnostná kniha evanjelií, ktorá bola prepísaná pre potreby významného napríklad biskupského chrámu alebo opátstva. Už aj z dôvodu náročnosti jeho zhotovenia, a tak aj jeho hodnoty. Preto sa pri otázke miesta vzniku bádatelia uberajú k benediktínskym kláštorom. Dôvodom k tomu je aj skutočnosť, že sviatky svätých tejto rehole sú tu zvýraznené. Vedie to u viacerých k názoru, že mohlo ísť o opátstvo či kláštor, ktorý mal za hlavného patróna svätého Benedikta z Nursie, prípadne sv. Jána Krstiteľa. Korešponduje to s podielom sviatkov týchto svätcov v Evanjeliári. Nachádzame tu tri sviatočné dni sv. Benedikta. Predovšetkým je to 21. marec – deň smrti r. 547 (ktorý vždy pripadol na obdobie Veľkého pôstu), preto bol slávený s veľkou pompéznosťou v benediktínskych chrámoch 11. júla. Sviatok má vigíliu a oktávu, ako sa to nachádza aj v Nitrianskom evanjeliári (fol. 37v). Ide o prenesenie – *translatio* – ostatkov sv. Benedikta a jeho sestry sv. Scholastiky, po zničení Opátstva na Monte Cassino Longobradmi. Relikvie boli prinesené 4. decembra 674 a uložené 11. júla 675 v Kostole Panny Márie vo Fleury vo Francúzsku. Slávnostnosť tohto dňa, ktorá pokračovala aj nasledujúce dni (oktáva) treba chápať nielen ako sviatok zakladateľa benediktínskeho rádu, ale aj ako sviatok patróna opátstva a jeho kostola. Nitrianska evanjeliová kniha by teda mohla byť verným svedectvom o praxi najvyššej formy slávania tohto sviatku práve v Opátstve v Hronskom Beňadiku, kde sa sv. Benedikt z uvedených dôvodov mohol sláviť trikrát do roka. Zvláštne je, že sviatok sv. Benedikta 11. júla s vigíliou a oktávou sa nenachádza ani v Hahótskom, ani v Prayovom kódexe, ani v Sakramentári Ratoldiho, ba ani v Oláhovom evanjeliári (Markovič 1961b, 143-144).

Zaujímavosťou je, že okrem sv. Benedikta je v Evanjeliári zvýšený kult sv. Jána Krstiteľa. Slávi sa vigíliou (fol. 36r) a s rannou svätou omšou 24. júna (fol. 36f); tiež je tu uvedený deň mučeníckej smrti – „Sťatie“ sv. Jána Krstiteľa slávený 29. augusta (fol. 40r). Jeho úcta je doložená v starovekých sakramentároch. Dokonca v Opátstve Sankt Gallen (*Cod. Sangallensis*) sa slávil aj sviatok „Počatia“ sv. Jána Krstiteľa. Vzhľadom na to, že sv. Benedikt zostavil oratórium na počesť tohto svätca, spôsob tohto slávania v Nitrianskom evanjeliári môže vyplývať z jeho rozšírenej úcty v kláštoroch benediktínskeho rádu vôbec. Nemožno však úplne vylúčiť ani hypotézu, že Evanjeliár bol pripravovaný so zámerom na použitie v niektorom benediktínskom opátstve zasvätenému sv. Jánovi Krstiteľovi v 11. storočí na území starého Uhorska, zatiaľ neznámeho (Káčerik 1998, 229).

Z tohto hľadiska nemožno obísť názor Jaroslava Nemeša, ktorý vznik Nitrianskeho evanjeliára kladie práve do benediktínskeho opátstva, ktoré bolo zasvätené sv. Jánovi Krstiteľovi v Burtscheide neďaleko Achenu. Vznik Evanjeliára umiestňuje do tretieho desaťročia 12. storočia. Zdôvodňuje, že cisterciáni zo Salvatorbergu zdedili po vyhnaní benediktínov z Burtscheidu v roku 1220 ich chrámový poklad a kláštornú knižnicu. Po prestavbe kláštorného kostola svätého Jána Krstiteľa v druhej polovici 14. storočia predali kódex opátovi cisterciánskeho kláštora Panny Márie v Pilise (dnes Pilisszentkereszt, Maďarsko). Jeho opát Heinrich bol kaplánom uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382) (Nemeš, 2007). Tak sa Evanjeliár mohol dostať do Uhorska.

Tomuto tvrdeniu by mohol napomáhať pohľad do častí Nitrianskeho evanjeliára „De sanctis“ (*Sanctorale*), kde sa nachádzajú sviatky svätých, ktorí tam mali iba lokálny kult a ktoré prevzal Nitriansky evanjeliár.⁷

Z uvedeného vyplýva, že franský vplyv je tu síce značný, avšak v porovnaní s ďalšími oblasťami Nemecka je pomerne nepatrný. V Nitrianskom evanjeliári sa z tejto oblasti nachádza sviatok sv. Pantaleóna, lekára v Nikodémii – 27. júla; sv. Gereóna – 10. októbra; sviatok Jedenásťtisíc mučeník panien – De ss. Virginib XI. milib – ktoré Húni zavraždili pri dobývaní Kolína nad Rýnom – 21. októbra (Markovič 1961b, 143).

O benediktínskom charaktere Evanjeliára svedčia i početné benediktínske sviatky.⁸

Prvý, kto poukázal na Opátstvo sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku ako na možné miesto vzniku Nitrianskeho evanjeliára, bol maďarský historik Kilián Szigeti v štúdiu *A Szelepchényi-kódex*, kde uvádza, že miesto vzniku tejto evanjeliovej knihy treba hľadať v niektorom opátstve v Ostrihomskej diecéze. Predtým však uvádza názor historika Polykarpa Radó, ktorý tvrdí, že Evanjeliár bol určený pre Ostrihomskú kapitolu, kde členmi kapituly boli od začiatku sčasti aj benediktíni. Je pravda, že okolo roku 1028 – 1030 navštevuje arcibiskupa Anastáza v Ostrihome mních Arnoldus z Regensburgu a tam píše antifóny a responzóriá k úcte sv. Emeráma. Uvádza sa tu, že tento biskup podľa nových antifón „vyučuje mníchov a klerikov“ (*monachos et clericos suos fecit discere*) (Szigeti 1961, 363).

Pôvod Evanjeliára v Hronskom Beňadiku možno podporiť aj hypotézou o príbuznosti výzdoby súčasnej väzby Evanjeliára so zachovaným mohutným gotickým krížom, ktorý je ozdobou víťazného oblúka tohto chrámu doteraz. Na kríži sa nachádzali symboly štyroch evanjelistov, ktoré boli v 19. storočí nahradené novými. Podľa tohto vzoru – ako tvrdí hypotéza – opát Ján III. nariadil zhotoviť strieborný a pozlátený obal Nitrianskeho evanjeliára (Szigeti 1961, 363). Vyhodenie väzby sa totiž kladie do neskoršieho obdobia ako jeho text, teda cca do polovice 15. storočia. Predná doska Evanjeliára zobrazuje Ukrižovaného s postavami Panny Márie a sv. Jána, apoštola. Obalová doska má rozmery 200 x 288 mm. Na okrajoch je široký plastický rám a v ľavom dolnom rohu je erb – stojaci lev obrátený doľava a v pazúroch držiaci heraldický ružový kvet so štyrmi listami, ktorý sa pripisuje rodine Sečení. Práve opát Ján III. pochádzal z tohto rodu. V pravom dolnom rohu obalu je prázdne miesto, pravdepodobne tam bol druhý erb (Selepčeniho). Na ráme sa zachovali tri znaky evanjelistov: okridlený lev, okridlený býk a anjel. Štvrtý symbol evanjelistu sv. Jána – orol – chýba. Reliéf možno rátať k najcennejším dielam zlatníckej plastiky na Slovensku. Aj keď sú názory rozličné – napríklad, že mohol vzniknúť pod vplyvom talianskej renesancie – s najväčšou pravdepodobnosťou pochádza zo svetoznámych zlatníckych dielní v Transylvánii. V dolnej časti je prázdny relikviár v podobe dvojramenného kríža, na uchovávanie relikvie Sv. kríža.⁹

⁷ Ide o sviatky nasledovných svätých: sv. Medard a Gildard – 8. júna; sv. Lambert – 18. septembra; sv. Michal „in perculo maris“ (zvlášť sa slávil v severnej Normandii v kláštore Mont St. Michel) – 16. októbra. Ďalší franskí svätí, ktorí sa tu nachádzajú, sú: sv. Hilar, biskup v Poitiers – 13. januára; sv. Petronela – 31. mája; translatio S. Martini – 4. júla; a samotný sviatok sv. Martina, národného svätca Francúzska – 11. novembra; sv. Maurícia a spoločníkov – 22. septembra; sv. Remigia, apoštola Frankov – 1. októbra; sv. Dionýza, prvého biskupa Paríža – 9. októbra; sv. Krišpína a Krišpiniána – 25. októbra; sv. Bricitia, nástupcu sv. Martina v Tours – 13. novembra; sv. Anania, biskupa v meste Orleans – 17. novembra (jemu je zasvätené opátstvo v Tihányi, založené 1055 Ondrejom I., kde sa doteraz slávi jeho sviatok v tento deň) (Markovič 1961a, 123-124).

⁸ Ide o nasledovných svätých: sv. Maurus – 15. januára; sv. Brigita – 1. februára; sv. Scholastika – 10. februára; sv. Vojtech – 23. apríla; sv. Bonifác – 5. júna; sv. Donát – 7. augusta; sv. Leodegar – 2. októbra; sv. Gallus – 16. júna; sv. Maglorius – 24. októbra; sv. Vilibrord – 7. novembra; sv. Otmar – 6. novembra; sv. Kolumbán – 21. novembra; sv. Maximin – 15. decembra (Sopko 1987, 8).

⁹ Miesto vzniku obalu Evanjeliára objasnila čiastočne aj výstava *Sigmundus-rex et imperator*, ktorá sa konala v Budapešti v Múzeu krásneho umenia (*Szépművészeti múzeum*) v roku 2006. Osobne sa na vernisáži

Téza, že miesto vzniku Evanjeliára nemohla byť Pannonhalma, sa opiera o fakt, že slávenie patróna tohto Opátstva – sv. Martina z Tours – je v Evanjeliári uvedené bez vigílie a oktávy, čiže len ako spomienka s incipit evanjelia *Homo quidam peregre proficiens* (Mt 25,14; fol. 42v) (Sopko 1987, 9). Podobne je to tiež so slávením sv. Hipolyta – patróna Zoborského kláštora – ktorý sa uvádza 13. augusta so spoločníkmi, mučeníkmi s incipit evanjelia *Attendite a fermento* (Lk 12,1; fol. 39r). Toto slávenie je uvedené rovnako bez vigílie a oktávy, čo sa dá považovať za dôkaz hovoriaci v neprospech Pannonhalmy ako mieste vzniku Evanjeliára. Keby totiž vznikol Evanjeliár v tomto kláštore, spomínané slávenia by tam boli celkom určite uvedené s vyššou liturgickou „kvalitou“ (Szigeti 1961, 363).

Zaujímavý je tiež názor Vincenta Múcsku, ktorý kladie vznik Nitrianskeho evanjeliára do Ostrihomu. Odvoláva sa na silný kult sv. Mikuláša v Ostrihome a zároveň tiež na skutočnosť, že tento kult sa odrazil aj v jeho uvedení do tunajších liturgických príručiek. Nemožno však vylúčiť ani názor, že miestom vzniku mohlo byť Opátstvo sv. Hipolyta na Zobore pri Nitre (aj v 11. stor.), pretože tam existovalo scriptórium a pôsobila tu tiež latinská škola. Práve benediktínske opátstvo v Nitre, blízke vznikajúcemu opátstvu v Hronskom Beňadiku, mohlo riadiť nielen stavebné práce, ale aj zostavenie Nitrianskeho evanjeliára pre potreby vznikajúceho opátstva. Tento názor má svoju váhu, pretože výstavba nového opátstva bola s určitosťou v rézii niektorého blízkeho benediktínskeho kláštora, ktorý už v tomto prostredí existoval, ale najmä preto, že opátstvo, v ktorom pôsobil scriptor – pisár, ktorý Evanjeliár zhotovoval, malo byť oboznámené aj s byzantskou liturgickou tradíciou, čo ukazuje smerom k Nitre. Hoci naznačená skutočnosť kontrastuje s účelom, pre ktorý bolo opátstvo v Hronskom Beňadiku vybudované – latinizovať byzantsko-slovenský obrad a zjednotiť Uhorsko so západnou kultúrou (Káčerik 1998, 269) – byzantské črty sú v Evanjeliári prítomné.

Cyrilo-metodská liturgická črta Nitrianskeho evanjeliára

Adrián Káčerik, ktorý sa venoval podrobnému výskumu Nitrianskeho evanjeliára, následne publikovanému v štúdiu *Codex Nitriensis latinus. Edizione critica del codice* (1998) jednoznačne uvádza: „V *Codex Nitriensis latinus* sme nenašli reminiscencie na galsko-antickú liturgiu, o ktorých Radó tvrdil, že ich tam objavil, a v dôsledku toho nesúhlasíme s názorom bádateľov, podľa ktorých tento rukopis je odkazom na galsko-antickú liturgiu“ (Káčerik 1998, 230).¹⁰ Ide o významné tvrdenie, ktoré autorovi umožňuje formulovať a verifikovať tézu obsiahnutú v kapitole *Liturgický ohlas misie svätých Cyrila a Metoda* o tom, že Nitriansky evanjeliár je svedkom liturgického vplyvu veľkomoravskej misie sv. Cyrila a Metoda.

Aby vysvetlil svoje tvrdenie, Káčerik poukazuje na skutočnosť, že Nitriansky evanjeliár sa začína Veľkou nocou, čiže nie tak, ako je to bežné v rukopisoch galsko-antickej liturgie. Práve skutočnosť, že Evanjeliár začína Veľkonočnou nedeľou, zakladá tézu o byzantskom vplyve, keďže ide o prax prítomnú na kresťanskom Východe. Je zrejmé, že pri požehnanom misijnom pôsobení sv. Cyrila a Metoda medzi slovanskými národmi slovenskej Moravy a Panónie používali metódu tzv. „inkulturácie“, ako uvádza pápež Ján Pavol II.: „Aby vyhovel potrebám svojej evanjelizačnej

zúčastnil nitriansky biskup Viliam Judák. Pri Nitrianskom evanjeliári bol vystavený, pravdepodobne z tej istej dielne, oltárny kríž s nádobkou na uchovávanie Kristovej Krvi z Transylvánie. Kým Evanjeliár má v dolnej časti relikviár na uchovávanie relikvie Sv. kríža v podobe dvojramenného kríža. Žiaľ, v tomto čase je bez relikvie. Zámerom výstavy bolo prezentovať umelecké diela z čias vlády panovníka Žigmunda (1387 – 1437), teda aj zo zlatníckych svetoznámych dielní Transylvánie, odkiaľ by mal pochádzať spomínaný kalich i obal Evanjeliára.

¹⁰ Autor sa okrem iného prikláňa k téze, že Evanjeliár vznikol pre potreby opátstva v Hronskom Beňadiku.

medzi týmito národmi, preložili božské písma do ich reči, ktorá sa používala pri posvätnnej liturgii a pri vzdelávaní ľudu. Tak sa stalo, že tým sa položili základy celého písomníctva týchto národov v ich vlastnej reči“ (Ján Pavol II. 1980, online). Káčerik v tejto súvislosti uvádza, že spomedzi biblických textov, ktoré sv. Cyril a Metod preložili do staroslovienciny, to boli najmä texty evanjeliára. Opiera sa pritom o názor Bruce Metzgera, ktorý vyslovuje mienku, že preklad evanjelií bol urobený „pravdepodobne vo forme gréckeho lekcionára.“ Toho istého názoru je Michal Olszewski, podľa ktorého sv. Cyril ešte pred odchodom na Veľkú Moravu (863) preložil grécky evanjeliár. Svoju argumentáciu formuluje autor nasledovne: „Nenašli sme významnejších bádateľov, ktorí by niečo namietali voči tomuto názoru, pretože v Živote svätého Cyrila sa uvádza, že prvý text evanjelia, ktorý svätec preložil do staroslovienciny, sa začína slovami: „Na počiatku bolo Slovo a Slovo bola u Boha a Slovo bol Boh“ (*Jn* 1,1). Chceme zdôrazniť, že týmito slovami sa začínajú byzantské evanjeliáre, počínajúc Nedelou zmŕtvychvstania. Aj najstarší text, ktorý sa zachoval podnes v starosloviencine a napísaný hlaholikou v *Codex Assemani* (10. – 11. stor.), sa začína týmito slovami sv. Jána. Nie sú to však začiatkové slová evanjelia sv. Jána v byzantských evanjeliároch, na čo sme chceli poukázať, ale je to sviatok, pre ktorý je určená táto stať, čiže Veľkonočná nedeľa. Je jasné, že od čias misie svätých Cyrila a Metoda sa začali používať evanjeliáre byzantského typu, ktoré sa začínajú Veľkonočnou nedeľou, čiže tou istou nedeľou, ktorou sa začína časť *Proprium de Tempore* v *Codex Nitriensis latinus*“ (Káčerik 1998, 248-249). Svoje tvrdenie autor zdôvodňuje aj ďalej: „Neprekvapuje skutočnosť, že svätí Cyril a Metod preložili do staroslovienciny evanjeliár byzantského typu a že ho používali počas svojej misie (dozaista aj s ďalšími liturgickými knihami), pretože vo východných cirkvách bolo bežným zvykom používať vlastný jazyk. Ale zo Života Konštantína sa dozvedáme, že počas cesty svätých Cyrila a Metoda do Ríma pápež Hadrián II. slávnostne schválil slovanské liturgické knihy, pozhnal ich a položil na oltár Baziliky Santa Maria Maggiore. Po tomto akte pravdepodobne nasledovala eucharistická liturgia. Jestvuje však pochybnosť, že by pápež Hadrián II. bol schválil byzantské liturgické knihy. Zrejme išlo o liturgické knihy rímskeho obradu preložené do staroslovienciny. Totiž existenciu takýchto liturgických kníh dosvedčuje 7 listov, nazvaných *Kyjevské listy* (10. stor.), ktoré obsahujú omšové modlitby v slovanskom jazyku, písané hlaholikou. Modlitieb je celkom 38 a sú prekladom z latinčiny zo sakramentára rímskej liturgie. *Kyjevské listy* sa považujú za prvú kópiu cyrilo-metodského originálu“ (Káčerik 1998, 249-250). V ďalšej časti svojej rozsiahlej štúdie Adrian Káčerik pripomína aj ďalšie historické skutočnosti týkajúce sa slovanskej liturgie schválenej pápežom Hadriánom II., zvlášť koexistenciu dvoch rôznych liturgií: „Územie dnešného Slovenska so svojím kniežatstvom, a to najmä od roku 880, keď vznikla Nitrianska diecéza, bolo podstatnou časťou slovenskej Moravy. Z misie dvoch solúnskych bratov (Cyrila a Metoda) môžeme vydedukovať existenciu dvoch rôznych liturgií: rímsko-slovanskej a byzantsko-slovanskej. Je pravda, že iba niekoľko mesiacov po Metodovej smrti (6. apríla 885) bohoslužbu v slovenčine zakázal pápež Štefan V. krátko po tom, čo nastúpil na trón a bol falošne informovaný Wichingom a on následne zrušil povolenia svojich predchodcov Hadriána II. a Jána VIII. Súbežné jestvovanie dvoch liturgií však nezaniklo. Oba obrady ostali aj po príchode Maďarov, s ktorými Slováci našli spôsob mierového spolunažívania, a zachovali sa aj po početných vpádoch bavorských a českých vojsk v období 897 – 1135, ktoré zdevastovali a vyplienili západné Slovensko“ (Káčerik 1998, 251). Berúc do úvahy spomenuté skutočnosti, Káčerik formuluje presvedčenie: „Ak zvážime všetky uvedené fakty a údaje, podľa ktorého „Liturgia svätého Petra“, ktorú svätí Cyril a Metod od začiatku používali, sa označuje ako „západná rímska omša zasadená do byzantského liturgického prostredia“, môžeme sformulovať konečnú otázku nášho výskumu: V niektorom benediktínskom kláštore, ktorý zdedil obe liturgické tradície, bol vskutku možný vznik liturgického rukopisu, ktorý sa podľa výberu evanjeliových častí v latinskom jazyku pridŕžiava rímskeho zvyku, pokiaľ ide o čítania, napriek tomu, že sa začína prvou časťou „*Proprium de Tempore*“, na spôsob byzantských

evanjeliárov, čiže Veľkonočnou nedeľou? Sme presvedčení, že vzácny evanjeliár cirkvi na Slovensku, *Codex Nitriensis Latinus*, uchovávaný v biskupskom archíve Nitrianskej diecézy, najstaršej v strednej Európe, vznikol, ako bolo povedané. Z tohto hľadiska sa *Codex Nitriensis Latinus* predstavuje buď ako liturgická kniha, v ktorej sa stretáva celkom prirodzene dedičstvo dvoch liturgií, asimilovaných v tomto prostredí, alebo ako liturgická kniha pripravená veľmi citlivo rádom benediktínov“ (Káčerik 1998, 252-253). Ako dôkaz svojho tvrdenia o cyrillo-metodskom vplyve, prítomnom v Nitrianskom evanjeliári, autor štúdie ponúka ešte jednu významnú skutočnosť: „V sanktoráli *Codex Nitriensis latinus* nachádzame jednu črtu, ktorá môže pochádzať iba z dedičstva misie solúnskych bratov. Je to prenesenie sviatku sv. Kolumbána v prospech sviatku sv. Klementa. Ak máme na pamäti, že sv. Kolumbán, ktorý zomrel 23. novembra 615, bol zakladateľom rôznych opátstiev (Luxeuil, Annegray, ale hlavne známeho opátstva v Bobbio), je možné považovať za logické, že jeho sviatok bol v benediktínskom liturgickom rukopise prenesený z 23. novembra na prvý voľný deň (čiže v prípade *Codex Nitriensis latinus* na 21. november) iba z veľmi vážnych dôvodov. Sviatok sv. Klementa, pápeža a mučeníka, ktorý ostal v sanktoráli *Codex Nitriensis latinus* na svojom pôvodnom mieste (23. novembra), možno zdôvodniť takýmito pohnútkami. Vieme totiž, že relikvie tohto svätca našiel sv. Cyril počas svojho pobytu v Chersone, na Kryme. Sv. Cyril po tom, čo objavil relikvie, ich vzal a priniesol ich počas misie na slovenskú Moravu. Keď svätí Cyril a Metod prišli do Ríma, slávnostne ich prijal pápež Hadrián II. (867-872), pretože priniesli relikvie sv. Klementa. Sv. Cyril napísal aj krátky príbeh objavenia relikvií tohto svätca. *Kyjevské listy*, ktoré sa pokladali za prvú kópiu cyrillo-metodského originálu, obsahujú medzi euchologickými formulármi aj formuláre pre omšu k úcte sv. Klementa v staroslovienčine (preložené z latinčiny). Na dôvažok práve pri Nitre sa nachádza obec Močenok (lat. martyr = mučeník), s kostolom zasväteným svätému Klementovi. V každom prípade kult sv. Klementa nemožno odlúčiť od misie solúnskych bratov na Veľkej Morave. Ak v sanktoráli *Codex Nitriensis latinus* nachádzame sviatok sv. Klementa zaradený na 23. novembra, kým zvyčajne v každom benediktínskom rukopise sa nachádza sviatok zasvätený sv. Kolumbánovi, znamená to, že benediktínski mnísi mali vážny dôvod uprednostniť úctu k sv. Klementovi pred úctou k sv. Kolumbánovi. Takáto situácia sa mohla vyskytovať v prostredí slovenskej Moravy, najmä v centrálnej časti misie svätých Cyrila a Metoda, čiže v Nitre. V žiadnom benediktínskom rukopise opátstva sv. Gallen, sviatok sv. Kolumbána nebol prenesený na 21. novembra v prospech sv. Klementa. V dvadsaťjeden rukopisoch opátstva, ktoré sme skúmali, je 21. november prázdny deň a sviatok sv. Kolumbána jestvuje ako jediný sviatok alebo ako spojený so sviatkom sv. Klementa 23. novembra. Keď zvážime túto skutočnosť, zdá sa, že v CNL prenesenie sviatku sv. Kolumbána v prospech sviatku sv. Klementa je ďalším z javov dedičstva misie svätých Cyrila a Metoda“ (Káčerik 1998, 253-254). Konečné vyjadrenie liturgistu Adriana Káčerika, ku ktorému sa možno pripojiť, je jednoznačné: „Vzhľadom na uvedené je zrejmé, že v najstaršej liturgickej knihe Slovenska máme nachádzať nie *reminiscenciu galskej antickej liturgie*, ale vlastné korene slovanského kresťanského dedičstva, čiže *reminiscenciu liturgie z dedičstva misie svätých Cyrila a Metoda*“ (Káčerik 1998, 254).

Edukačný koncept nitrianskeho evanjeliára

Výchovu, ktorá je zložitým a dynamickým procesom a je spolu so vzdelávaním súčasťou edukačného procesu, chápu a definujú viacerí autori (Zelina 2010; Průcha 2015; Petlák 2016) ako cieľavedomé, zámerné, organizované, plánovité a systematické pôsobenie na rozvoj osobnosti po stránke kognitívnej, emocionálnej, sociálnej, ale aj morálnej, ktoré vedie človeka k osvojeniu si nielen spoločenských noriem, morálnych zásad, ale zároveň aj hodnotových orientácií. Výchova je teda

komplexná pedagogická činnosť, ktorej hlavnou úlohou je formovať človeka v súlade so spoločenskými a kultúrnymi hodnotami, pripraviť ho na plnohodnotný život a pomôcť mu dosiahnuť osobnú sebarealizáciu a zrelosť (Králík et al. 2024, 44-52).

Medzi kľúčové funkcie výchovy okrem socializačnej, individualizačnej, personalizačnej patrí aj kultivačná funkcia, ktorá sa zameriava práve na rozvoj kultúrnych a morálnych hodnôt bez ohľadu na vek (Kondrla – Török 2017, 79-86).

V tomto kontexte možno nahliadať aj na Nitriansky evanjeliár, ktorého obsah a poslanstvo možno využiť (nielen) v náboženskej výchove, ale aj na rôznych vzdelávacích a formačných stretnutiach s deťmi a mládežou, ako cenný nástroj na podporu výchovy k hodnotám, ktoré sú dôležité najmä z hľadiska nachádzania zmysluplnosti životného smerovania mladého človeka. Tento významný historický dokument s hlbokými koreňmi v cyrilo-metodskej tradícii, ponúka teda nielen bohatý liturgický a teologický obsah, ale aj významné edukačné poslanstvo. Ako kniha, ktorá v sebe spája teologické učenie, liturgickú prax a etické princípy, poskytuje ideálny základ pre rozvoj výchovy k hodnotám v súčasnej pedagogickej praxi. Výchovný potenciál evanjeliára, okrem rozvoja hodnotovej orientácie, možno chápať v troch hlavných oblastiach: rozvíjanie duchovnej identity, formovanie etických postojov a uplatnenie princípu inkulturácie. Nesie v sebe tiež silný etický odkaz založený na princípoch spravodlivosti, lásky k blížnemu a sociálnej zodpovednosti. Tieto hodnoty sú jasne vyjadrené v evanjeliových textoch, ktoré sú jadrom Evanjeliára. Vo výchovno-vzdelávacom procese je možné tieto hodnoty konkretizovať prostredníctvom diskusií a aktivít, ktoré povzbudzujú žiakov k hlbšiemu premýšľaniu o morálnych dôsledkoch ich konania. Evanjeliár tiež umožňuje učiteľom zamerať sa na konkrétne evanjeliové príbehy, ktoré sú nositeľmi jasných morálnych posolstiev. Tieto príbehy možno využiť na diskusiu o aktuálnych spoločenských problémoch, ako sú spravodlivosť, sociálna rovnosť, solidarita a medzigeneračná úcta. Vďaka tomu žiaci môžu chápať etiku ako živý a neustále aktuálny aspekt ich každodenného rozhodovania (Kohútová et al. 2021, 307-321).

Evanjeliár ako nástroj etickej reflexie a formovania morálneho vedomia žiakov

Evanjeliár je možné vo vzdelávaní využiť ako nástroj systematickej etickej reflexie, ktorá žiakov vedie k hlbšiemu zamysleniu nad vlastným konaním a hodnotovým rámcom spoločnosti. Texty Evanjeliára poskytujú príklady morálnych dilem a rozhodnutí, ktoré môžu byť aplikované na súčasné životné situácie žiakov. Prostredníctvom práce s Evanjeliárom môžu pedagógovia cielene rozvíjať morálne vedomie študentov, podporovať ich schopnosť kritického myslenia a empatie. Žiaci a študenti získavajú schopnosť analyzovať a interpretovať morálne posolstvá a aplikovať ich vo svojom osobnom živote. Tento prístup umožňuje rozvoj schopností, ako sú etická senzitivita, empatia a schopnosť riešiť konflikty v súlade s princípmi sociálnej spravodlivosti a vzájomného rešpektu (Brestovanský 2023).

Praktické využitie Evanjeliára vo vyučovaní sa môže zamerať na nasledujúce didaktické aktivity:

- Tvorba etických diskusií a debát na základe textov Evanjeliára.
- Projektové vyučovanie zamerané na historicko-kultúrny význam Evanjeliára.
- Aktivity na rozvoj medzipredmetových vzťahov, napr. medzi náboženskou výchovou, etickou výchovou, dejepisom a literatúrou.

Následne uvádzame konkrétne príklady textov z Evanjeliára a ich morálne implikácie pre súčasnosť, ktoré môže učiteľ tiež využiť v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu:

- Ženy pri prázdnom hrobe (Mk 16,1-7): Tento text je príkladom odvahy a vernosti žien, ktoré napriek strachu a neistote preukázali vernosť a odhodlanie. V súčasnosti je tento odkaz mimoriadne relevantný pre povzbudenie odvahy a vytrvalosti v ťažkých životných situáciách.
- Podobenstvo o talentoch (Mt 25,14-30): Tento text kladie dôraz na zodpovednosť za využitie svojich schopností a možností v prospech druhých, čo je dnes relevantné najmä v oblasti rozvoja osobných i profesionálnych kompetencií s etickým a sociálnym rozmerom.
- Podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi (Lk 10,25-37): Toto podobenstvo zdôrazňuje lásku k blížnemu bez ohľadu na sociálne či kultúrne bariéry. Je výnimočne relevantné v dnešnej dobe, keď sa stretávame s otázkami migrácie, tolerance a medzilidskej solidarity.

Tieto príklady jasne ukazujú, ako môžu perikopy Nitrianskeho evanjeliára prispievať k etickej formácii jednotlivcov a spoločnosti ako celku.

Evanjeliár a axiologizácia

Problematike vytvárania a rozvíjania hodnôt či hodnotovej orientácie sa v rámci teórie výchovy venujú autori ako napr. Miron Zelina či Soňa Grofčíková (Zelina 2011; Grofčíková – Mendelová, 2015). V našom príspevku nahliadneme na chápanie hodnôt z pohľadu Viktora Frankla, ktorý považuje ich existenciu v živote človeka za nevyhnutný predpoklad pre nachádzanie zmyslu života (Frankl 2023). Vo svojich dielach sa zmieňuje o troch druhoch hodnôt: *zážitkových*, *tvorivých* a *postojových*. Na možnosť využitia Nitrianskeho evanjeliára nahliadneme v tejto jeho optike.

Nitriansky evanjeliár a Franklova teória hodnôt sa prirodzene dopĺňajú, pretože oba zdroje majú silný výchovný potenciál a sú zamerané na hľadanie zmyslu a autentických hodnôt v živote človeka. Franklove tvorivé, zážitkové a postojové hodnoty majú priamy vzťah k jednotlivým funkciám výchovy, ktoré sme uviedli na začiatku tejto podkapitoly, najmä však ku kultivačnej a personalizačnej.

1. Tvorivé hodnoty a Nitriansky evanjeliár

Franklove tvorivé hodnoty sa viažu na to, čo človek dáva svetu prostredníctvom vlastnej tvorivej činnosti, práce alebo konkrétneho konania. Nitriansky evanjeliár je výsledkom tvorivého úsilia ľudí v oblasti literárnej, jazykovej, náboženskej a kultúrnej. Použitie Evanjeliára v pedagogickom procese môže žiakov podnietiť k tvorivému prístupu k hodnotám, napríklad cez písanie vlastných reflexívnych textov, tvorbu umeleckých projektov či dramatizáciu príbehov, čím žiaci objavujú zmysel v tvorivosti a osobnej angažovanosti.

2. Zážitkové hodnoty a Nitriansky evanjeliár

Zážitkové hodnoty sa chápu ako schopnosť objaviť zmysel cez prežívanie krásy, vzťahov, kultúry či duchovna. Nitriansky evanjeliár, ktorý je spätý s liturgickými textami a kresťanskou spiritualitou, môže byť pre žiakov zdrojom duchovného zážitku, ktorý prehĺbuje ich vlastné chápanie hodnotového sveta. Didaktické využitie textov Evanjeliára v meditatívnych, reflexívnych či umeleckých aktivitách umožňuje žiakom autenticky prežiť kresťanské hodnoty a uvedomiť si ich osobný význam.

3. *Postojové hodnoty a Nitriansky evanjeliár*

Postojové hodnoty umožňujú človeku zaujať pozitívny a zmysluplný postoj k životným situáciám, ktoré nemôže zmeniť (napríklad utrpenie či ťažkosti). Evanjeliové príbehy obsiahnuté v Nitrianskom evanjeliári sú plné situácií, v ktorých sa kladie dôraz práve na schopnosť človeka zaujať autentický postoj k utrpeniu, odpusteniu, milosrdenstvu a nádeji. Žiaci sa tak prostredníctvom analýzy a reflexie týchto príbehov učia chápať význam svojho postoja k životným udalostiam a nachádzať v nich zmysel.

Prepojenie Nitrianskeho evanjeliára s Franklovými hodnotami je možné realizovať prostredníctvom:

- skupinových diskusií: Rozhovory o konkrétnych príbehoch z Evanjeliára a ich analýza cez prizmu Franklových hodnôt.
- tvorivých projektov: Umelecké projekty založené na témach z Evanjeliára, v ktorých žiaci objavujú tvorivú hodnotu.
- zážitkových aktivít: Reflexívne čítanie alebo meditácia nad textami, ktoré podporujú rozvoj zážitkových hodnôt a hlbšie duchovné prežívanie.
- postojových aktivít: Riešenie problémových situácií alebo dilematických príbehov z Evanjeliára na rozvoj schopnosti zaujať pozitívny postoj aj v náročných životných momentoch.

„Inkultúrácia“ ako pedagogická hodnota – rešpektovanie jazyka a kultúry vo výchove

Sv. Cyril a Metod vo svojej misii využívali princíp inkultúrácie, teda začlenenia evanjeliovej pravdy do lokálnej kultúry a jazyka národov, ktorým prinášali kresťanskú vieru (Ivanič et al. 2023, 15-30; Maturkanič et al. 2023, 58-72). Tento prístup je dnes mimoriadne aktuálny najmä v kontexte multikultúrneho vzdelávania, ktoré má v súčasnej dobe miesto v každom type a stupni školského vzdelávania. Edukačná hodnota inkultúrácie spočíva v rešpektovaní jazykových, kultúrnych a historických špecifik žiakov, čo prispieva k ich hlbšiemu pochopeniu učiva a zároveň k rozvoju pozitívnej identity a sebaúcty. Evanjeliár ako nástroj inkultúrácie umožňuje žiakovi pochopiť kresťanstvo ako vieru, ktorá sa neuzatvára do seba, ale aktívne vstupuje do dialógu s kultúrnym prostredím (Plašienková – Bizon 2022, 723-726).

Pedagogická implementácia princípu inkultúrácie spočíva vo vytváraní priestoru, kde žiaci môžu vidieť prepojenie medzi kresťanskými hodnotami a ich vlastným kultúrnym dedičstvom. Tento prístup rozvíja u žiakov schopnosť kritického myslenia a rešpektovania kultúrnej diverzity. Evanjeliár poskytuje konkrétne príklady, ako môže byť kresťanské učenie organicky spojené s lokálnymi tradíciami a zároveň obohatiť ich duchovný a kultúrny život. Inkulturačný princíp, ktorý bol nosným pilierom cyrilo-metodskej misie, prirodzene korešponduje s Franklovým dôrazom na osobnú angažovanosť a prežívanie hodnôt vo vlastnom kultúrnom a spoločenskom kontexte. Evanjeliár sa tým stáva nástrojom, ktorý umožňuje žiakovi objavovať a autenticky prežívať hodnoty práve v ich bezprostrednom životnom prostredí.

Prepojenie misijného diela Cyrila a Metoda s modernými princípmi inkulzívnej pedagogiky

Žijeme v dobe, kde je stále viac pretraktovanou a diskutovanou témou inklúzia, a to tak medzi odbornou verejnosťou, ale aj laickou populáciou, preto považujeme za dôležité v poslednej časti nášho príspevku poukázať na fakt, že misijné dielo Cyrila a Metoda možno považovať za historický

predobraz inkluzívnej pedagogiky. Ich úsilie zamerané na vzdelávanie všetkých vrstiev spoločnosti, bez rozdielu pôvodu, sociálneho statusu alebo schopností, je jasným prejavom inkluzívneho prístupu (Krupa 2022, 160-169).

Dnes inkluzívna pedagogika zdôrazňuje dostupnosť vzdelávania pre všetkých žiakov bez ohľadu na ich fyzické, intelektové, emocionálne, kultúrne alebo sociálne zvláštnosti (Lechta 2016; Slowík 2022; Dedová – Baník 2021, 60-69). Podobne sv. Cyril a Metod prispôbili svoj prístup a svoje edukačné metódy rôznym skupinám ľudí, čím vytvorili inkluzívne vzdelávacie prostredie, ktoré rešpektovalo individuálne potreby žiakov (Jiříštová – Medzihorský 2023, 812).

Záver

Využitie Nitrianskeho evanjeliára, ako výchovno-vzdelávacieho nástroja, má potenciál výrazne ovplyvniť hodnotovú orientáciu žiakov. Predstavuje konkrétny didaktický nástroj, ktorý efektívne napĺňa všetky charakteristiky výchovy, a to najmä zámernosť, systematickosť a organizovanosť pri formovaní hodnotovej orientácie žiakov. Nie je teda iba historickým či teologickým dokumentom, ale aj aktívnym nástrojom výchovy k autentickým hodnotám (Krupa 2024, 1-15). Prostredníctvom jeho evanjeliových textov môžu žiaci nielen poznávať kresťanské učenie, ale prostredníctvom rôznorodých aktivít rozvíjať svoj hodnotový potenciál ako predpoklad pre nachádzanie zmyslu života (Kondrla 2016, 117-128). Tento prístup k výučbe ponúka ucelený rámec pre rozvoj duchovnej, etickej a kultúrnej identity, ktorý je potrebný pre komplexnú formáciu osobnosti v súčasnej multikultúrnej spoločnosti (Kovaleva – Plašienková 2022, 332-340; Maturkanič et al. 2022, 106-124).

REFERENCES

- Benedikt XVI. 2010. Verbum Domini. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/postsynodalna-exhortacia-verbum-domini>.
- Brestovanský, Martin. 2023. Teoretické základy etickej výchovy. Trnava.
- Bursová, Janka – Cherchowska, Justyna – Budayová, Zuzana – Maturkanič, Patrik. 2024. Educational activity and life satisfaction of people in senior age. In *Journal of Education Culture and Society* 15/2, 249-264.
- Dedová, Mária – Baník, Gabriel. 2021. Adaptation to Cancer in the Context of Spirituality. In *Spirituality Studie* 7/2, 60-69.
- Frankl, Viktor Emanuel. 2023. Hľadanie zmyslu života. Eastone Books.
- Groščíková, Soňa – Mendelová, Eleonóra. 2015. Values – Target Categories in Family and School Education. In *e-Pedagogium* 15/1, 90-100.
- Ivanič, Peter – Kramáreková, Hilda – Krogmann, Alfred – Grežo, Henrich – Petrikovičová, Lucia. 2023. Potential of the European Cultural Route of Saints Cyril and Methodius for the Development of Cultural Tourism. In *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage* 11/4, 15-30.
- Ján Pavol II. 1980. Egregiae virtutis viri. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/1980/documents/hf_jp-ii_apl_31121980_egregiae-virtutis.html.
- Jiříštová, Diana – Medzihorský, Štefan. 2023. Relation of personality characteristics to performance motivation and search for the meaning. In *International Journal of Psychology* 58/Suppl. 1, 812.

- Káčerik, Adrian.* 1998. Codex Nitriensis latinus. Edizione critica del codice. Tesi per il conseguimento del Dottorato in Sacra Liturgia. Romae.
- Kohútová, Veronika – Spajdel, Marian – Dedová, Mária.* 2021. Emerging Adulthood – an Easy Time of Being? Meaning in Life and Satisfaction with Life in the Time of Emerging Adulthood. In *Studia Psychologica* 63/3, 307-321.
- Kondrla, Peter.* 2016. Apophatic theology, philosophy of dialogue and communication perspectives. In *European Journal of Science and Theology* 12/1, 117-128.
- Kondrla, Peter – Majda, Peter – Králik, Roman – Máhrik, Tibor.* 2022. Transformations of Cyrillo-Methodian Tradition in Contemporary Religiosity. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 15/2, 160-169.
- Kondrla, Peter – Török, Luba.* 2017. Objective faith and weak truth. In *European Journal of Science and Theology* 13/1, 79-86.
- Kovaleva, Tatiana V. – Plašienková, Zlatica.* 2022. Socio-philosophical paradigmatic approaches to the typology of modern humanitarian expertise. In *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta-Filosofiya i Konfliktologiya [Bulletin of St. Petersburg University – Philosophy and Conflictology]* 38/3, 332-340.
- Králik, Roman – Máhrik, Tibor – Spuchliak, Juraj – Maturkanič, Patrik – Pavlíková, Martina.* 2024. Narcissistic Privacy as a Barrier to Socialization. In *Clinical Social Work and Health Intervention* 15/4, 44-52.
- Krupa, Jozef.* 2022. Clarification of the Term 'Unbeliever' as a Contribution to the Development of the Cyrillo-Methodian Philosophical Heritage. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 15/2, 160-169.
- Krupa, Jozef.* 2024. Suggestions for Refining Theological Terminology in Slovak. Part V. In *Studia Theologica* 26/3, 1-15.
- Lacko, Michal.* 1990. Svätý Cyril a Metod. Rím.
- Lechta, Viktor.* 2016. Inkluzivní pedagogika. Praha.
- Linet, Pavol.* 2005. Tradícia a Zjavenie: význam Tradície v dejinách odovzdávania Božieho zjavenia. Nitra.
- Lucasová, Elisabeht.* 1997. Logoterapie ve výchově. Praha.
- Markovič, Karol.* 1961a. Nitriansky evanjeliár z XI. storočia. In *Duchovný pastier* 36/7, 122-124.
- Markovič, Karol.* 1961b. Nitriansky evanjeliár z XI. storočia. In *Duchovný pastier* 36/8, 143-144.
- Martins, José Saraiva.* 2000. Eucaristia ed evangelizzazione. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/csaints/documents/rc_con_csaints_doc_20000531_saraiva-martins_it.html.
- Maturkanič, Patrik – Jiříštová, Diana – Gruber, Jan – Šuráb, Marian – Majda, Peter.* 2023. "North Bohemian" God – does he speak or remain silent? A Pastoral-theological Reflection on the Phenomena of the "Absent" God in the Litomerice diocese and its Psycho-Social dimension. In *Acta Missiologica* 17/1, 58-72.
- Maturkanič, Patrik – Tomanová Čergetová, Ivana – Majda, Peter – Thurzo, Vladimír – Kondrla, Peter.* 2022. Perception of the personality of Jesus Christ and its influence on the stoeuropean man of the 21st century. Comparative studies between the population of the Czech Republic and Slovakia. In *Acta Missiologica* 16/1, 106-124.
- Nemeš, Jaroslav.* 2007. Kodex von Neutra. Geistige Erbschaft der italienisch-griechischen Mönche und ihrer Nachfolger von Aachen. Győr.
- Petlák, Erich.* 2016. Všeobecná didaktika. Bratislava.
- Petráš, Patrik.* 2017. Problematika používania zloženého adjektíva cyrilo-metodský (cyrilo-metodovský): kodifikácia a jazyková prax. [The Topic of the Usage of the Complex Adjective 'cyrilo-metodský' ('cyrilo-metodovský'): Codification and Use in Language Practice]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 10/1, 251-261.

- Plašienková, Zlatica – Bizon, Michal.* 2022. Jesus Christ and the apostle Paul in the philosophy of Baruch Spinoza. In *Filozofia* 77/9, 723-726.
- Průcha, Jan.* 2015. Přehled pedagogiky. Praha.
- Slowík, Josef.* 2022. Inkluzivní speciální pedagogika. Praha.
- Sopko, Július.* 1987. O vzniku, pôvode a histórii Nitrianskeho kódexu. In *Nitriansky kódex*. Martin.
- Szigeti, Kilián.* 1961. Szelepchényi kódex. In *Magyar Könyvszemle* 1-4, 363.
- Zelina, Miron.* 2011. Stratégie a metódy rozvoja osobnosti . Bratislava.
- Zelina, Miron.* 2010. Teórie výchovy alebo Hľadanie dobra. Bratislava.

prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology of Cyril and Methodius
Kapitulská 26
814 58 Bratislava
Slovakia
judak1@uniba.sk
ORCID ID: 0000-0003-4415-4776
WOS Researcher ID: AGV-9346-2022
SCOPUS Author ID: 57352912000

doc. ThDr. Lubomír Hlad, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts, Institute for Research of Constantine and Methodius' Cultural Heritage
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovakia
lhlad@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0003-1690-0057
WOS Researcher ID: ADO-9252-2022
SCOPUS Author ID: 57247264500

ThLic. Peter Mišovič
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology of Cyril and Methodius
Kapitulská 26
814 58 Bratislava
Slovakia
misovic6@uniba.sk

doc. PhDr. Petra Jedličková, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty Education
Dražovská 4
949 74 Nitra
Slovakia
pjedlickova@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0001-5395-6696
WOS Researcher ID: AAF-6927-2020
SCOPUS Author ID: 59552298900